

**ПРЕДИШНИТЕ ОСЪЖДАНИЯ
НА СУБЕКТА НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО
И ОБЩЕСТВЕНАТА МУ ХАРАКТЕРИСТИКА
КАТО ОТЕГЧАВАЩИ И СМЕКЧАВАЩИ ВИНАТА
ОБСТОЯТЕЛСТВА**

Тервел Георгиев

асистент по Наказателно право

в Юридическия факултет на Пловдивския университет
„Паисий Хилендарски“

Характерът на обществената опасност като основно, обективно и неюридическо качество на престъплението, въпреки появилите се през последните години становища, отхвърлящи тези нейни особености, не може сериозно да се оспорва. Липсват и задълбочени научни изследвания в посока на негативните оценки на обществената опасност като определящо качество на престъплението. Независимо от всичко, високата степен на обществена опасност е нещото, което е мотивирало и би следвало да мотивира законодателя да криминализира тези деяния, които я притежават, и да декриминализира останалите. Това съвсем не означава, че противоправността е производна от обществената опасност. Напълно възможно е да имаме противоправност без наличие на висока степен на обществена опасност, защото, за да се изключи тя, е нужна намесата на законодателя, която може да е своевременна, но може и да не е.

По друг начин обаче стои въпросът с обстоятелствата, определящи степента на обществената опасност на деянието. Този въпрос също не е сред най-дискутираните в наказателноправната материя, може би защото научната аргументация на въпроса — такава, каквато е била, и такава, каквато е възприета в действащия ни наказателен закон — е изпълнявала функциите, които нака-

зателното право имаше в световен мащаб допреди десетина години.

Промяната на икономическата и общественно-политическата конюнктура днес не може да се оспорва. Законодателството ще бъде това, което ще се наложи да се променя, при това толкова, колкото е необходимо, защото неговата единствена цел е да регулира съществуващите и новопоявяващите се обществени отношения съобразно със съществуващите и новопоявяващите се други обстоятелства, които имат значение за тяхното зараждане, развитие и прекратяване, следвайки тези отношения и тяхното преобразяване.

Обратната теза би била юридически неоправдана.

Според К. Лютов обстоятелствата, които определят степента на обществена опасност на деянието, са:

- обектът на посегателството;
- характерът и размерът на вредата, която деянието причинява или може да причини;
- характерът на извършените от субекта действия или бездействия;
- начините и средствата, които са използвани при осъществяване на престъплението;
- условията, мястото и времето на извършване на престъплението и *обществената опасност на дееца*¹.

Именно във връзка с последното обстоятелство възникват и няколко въпроса, чието изясняване би могло да ни постави при различни ситуации — един път, при решаването на проблема за определяне на мярката за неотклонение, и втори път — при определянето и индивидуализацията на самото наказание.

Схващането на К. Лютов за обстоятелствата, определящи степента на обществената опасност на деянието, е било поддържано последователно от почти всички автори. Мнението на Н. Филчев например не съдържа никакви същностни различия по този въпрос. Той също заключава, че *личностните особености* на дееца са основно обстоятелство, което определя степента на обществената опасност².

Съвсем закономерно в този контекст идва и нормативната регламентация в синхрон с разпространените и възприети почти

от всички становища по въпроса. В този смисъл разпоредбата на чл. 54, ал. 1 НК постановява, че „Съдът определя наказанието... като се ръководи от разпоредбите на общата част на този кодекс и като взема предвид: степента на обществената опасност на деянието и дееца, подбудите за извършване на деянието и другите смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства.“.

Тази разпоредба на нашия наказателен закон се отнася единствено до определянето на наказанието само привидно. Всъщност тя дава отговори и на няколко други въпроса, най-важният измежду които е свързан с проблема дали личните качества на субекта на престъплението следва да имат отношение към определянето на степента на обществена опасност на деянието като цяло и оттам — към определянето на размера на наказанието и, в последна сметка, какъв е характерът от наказателноправна гледна точка на тези *лични качества*.

На първия въпрос законодателят дава утвърдителен отговор — според текста на чл. 54 при определянето на наказанието обществената опасност на дееца е поставена като обстоятелство, от което съдът е задължен да се ръководи, веднага след обществената опасност на деянието.

От друга страна, степента на обществена опасност на дееца не може да зависи от нещо друго, освен от личните качества на субекта — както наличието или липсата на предишни осъждания за други престъпления, т. е. наличието или липсата на съдебно минало, така и обществената характеристика като цяло, ако съдим по съдебната практика до момента.

На втория въпрос законодателят отговаря, като приравнява наличието или липсата на съдебно минало и обществената характеристика на отегчаващи, респ. смекчаващи вината обстоятелства, чрез израза: „...и другите смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства“, след като вече е посочил обществената опасност на дееца на второ място в текста на обсъжданата разпоредба.

Между другото, такова е и становището на К. Лютов, който пише: „...трябва да се подчертае още един път необходимостта обществената опасност на отделната престъпна проява на дадено лице да се преценява не изолирано, а във връзка с цялата съвкупност на неговите отрицателни обществени прояви.“⁴³.

Тоест, тъй като при определянето на наказанието съдът се ръководи именно от обществената опасност, това становище би означавало не нещо друго, а именно приравняване предишната дейност на дееца (липсата или наличието на съдебно минало и обществената му характеристика като цяло) на определящо вината на субекта обстоятелство.

И още веднъж, пак според К. Лютов: „...Това обаче не означава, че степента на обществена опасност на дееца се разкрива във и независимо от смекчаващите и отегчаващите вината обстоятелства...“⁴⁴.

Като извод от гореизложеното може да се обобщи, че според нашето действащо наказателно право наличието на предишни осъждания на дееца на престъплението е отегчаващо вината му обстоятелство; липсата на такова съдебно минало е съответно смекчаващо вината му обстоятелство, като същото се отнася и до лошата или респ. добрата му обществена характеристика.

Без ни най-малка сянка на съмнение, това е и изразеното от И. Ненов становище: „Смекчаващи обстоятелства на тази плоскост могат да бъдат: положителна обществена характеристика въобще, трайно правилно отношение към правилата за нормално общуване с хората или състояние на бременност при жените, дебилност, епилептично страдание...“ и т. н. А във връзка с отегчаващите обстоятелства — „...осъждането за други престъпления...“⁴⁵.

Гореизложената теза е както юридически, така и обществено неоправдана.

Преди да изложи мотивите си в подкрепа на казаното трябва да посоча, че в настоящото изложение по никакъв начин не се засяга въпросът за наказуемостта на рецидива като наказателноправна категория на нормативната регламентация или общественооправданата функция на тази по-специална наказуемост, когато е предвидена като квалифициращ състав. Става дума само за онези случаи, при които наличието или липсата на съдебно минало и лошата или добрата обществена характеристика са именно отегчаващи, респ. смекчаващи вината на субекта обстоятелства при определяне на отговорността му във връзка с извършеното конкретно престъпление — при решаването на въпроса за мярката за неотклонение и накрая — при определянето на самото наказание.

I

На първо място би следвало да се изясни въпросът, свързан с обстоятелствата, от които зависи решението за предприемане на една или друга мярка за неотклонение спрямо обвиняемия.

Обсъжданата тема представлява интерес, защото качеството на субекта е по-специално. Към момента на определянето на мярката той е именно обвиняем, т. е. гражданин, чиято вина не е доказана и в този смисъл — съгласно разпоредбата на чл. 14, ал. 2 НПК — невинен. Наказателнопроцесуалният кодекс придава на мерките за неотклонение характер на мерки за процесуална принуда спрямо невинен гражданин, което по смисъла на конституционализма не може да означава друго, освен едно напълно неоправдано лишаване на гражданите от основни граждански права, а това като действие от страна на държавата не би могло да бъде друго освен едно незаконосъобразно действие. Така биха изглеждали нещата в чистия им вид. Тук обаче става дума за една по-различна ситуация — става дума за гражданин, спрямо когото от прокуратурата има повдигнато обвинение за извършено престъпление, съобразно с предвидения в закона процесуален ред и при съобразяване и зачитане на всички права, с които разполага това лице пред органите на предварителното разследване и пред съда към този момент. Това от своя страна ни поставя пред следния парадокс — от една страна, няма влязла в сила присъда, т. е. налице е невинен субект на правото, а от друга, разполагаме с правомощието да му наложим ограничение в свободата на придвижване и някои други негови изконни права, което по принцип не би следвало да се случва именно защото съществува *вероятност* той да е извършил престъпление. Характерът на вероятност на тази особеност е нещото, което би следвало да ни мотивира да наложим възможно най-строги изисквания при определянето на обстоятелствата, в зависимост от които ще се вземе окончателното решение дали да се предприеме споменатото ограничение на правата на *невинния*. Това именно е била и целта на законодателя, когато той е предоставил решаването на този въпрос на съда. Но нещата са малко по-сложни. Той би следвало да отиде още по-далеч и да предприеме не само изменение на процесуалните, но и промяна на някои

особено важни материалноправни правила във връзка с преценяването на необходимостта от налагане на някаква мярка за неотклонение, като, разбира се, в настоящото изложение се има предвид главно най-тежката измежду тях — „задържане под стража“. Казаното естествено важи и за останалите, въпреки че при тях ограничението на правата и свободите е несравнимо по-малко.

За разлика от въпроса, свързан с определянето на наказанието, когато вината е вече доказана, въпросът, свързан с мярката за неотклонение, е по-сложен — както заради качеството на невинен на обвиняемия, така и поради факта, че съдът разполага с оскъдна информация при определянето на степента на обществена опасност на дееца, от която единствено зависи съществуването или липсата на вероятност обвиняемият да се укрие, да извърши друго престъпление или да осуети привеждането в изпълнение на присъдата, с оглед предотвратяването на които опасности законът дава право да се предприемат всички видове мерки на процесуална принуда.

Действително, законодателят е предвидил да се взема предвид и обществената опасност на престъплението, в извършването на което субектът е обвинен. Това е основателно само в случай че акцентът не се поставя върху обществената опасност на престъплението, а върху наличието и естеството на доказателства срещу обвиняемия. Тяхното преценяване на първо и основно място би могло — ако се окаже, че са многобройни и твърде сериозни — да даде основание да се обърне внимание и на обществената опасност на престъплението, но предвиждането ѝ като основно обстоятелство на този етап е законодателна грешка, защото към момента на определяне на мярката е налице *невинен* субект. Обществената опасност на деянието е без значение, защото презумпцията, че той не е участвал в извършването му, все още не е оборена. Обществената опасност е основното обстоятелство при определянето на наказанието не за друго, а именно защото тази презумпция е била вече несъмнено оборена в рамките на проведения наказателен процес — вината в участието в извършването на престъплението е доказана по безсъмнен начин.

Това означава, че най-важното обстоятелство, по което ще съдим за вероятността субектът да избяга или да се укрие от

компетентните органи по реализацията на наказателната му отговорност, ще бъде броят и естеството на събраните доказателства и степента на обществена опасност на дееца, при това без да се впускаме в каквото и да било обсъждане на доказателствата по същество. Обществената опасност на дееца не може да се обсъжда преди да се разгледа въпросът за доказателствата — ако те са недостоверни или недостатъчни, неговата обществена опасност (преценявана твърде субективно по наличието или липсата на съдебно минало и лоша или добра обществена характеристика) е без значение, тъй като той по всяка вероятност не е участвал в извършването на престъплението — доказателствата не са в състояние да докажат категорично обратната теза.

И докато въпросът за това кои доказателства могат да се приемат за основателни (в смисъл, какво трябва да е естеството им, за да решим, че са такива и колко трябва да бъдат, за да преценим, че са в състояние да докажат безсъмнено някаква обвинителна теза) е по-скоро процесуалнонаправен, то въпросът за обществената опасност на дееца е по-скоро материалнонаправен и именно той е предмет на настоящото изложение.

II

За степента на обществена опасност на дееца можем да съдим главно по това дали има съдебно минало и каква е обществената му характеристика като цяло, като безспорно се засилва значението на първия фактор, доколкото той е факт, и се намалява влиянието на втория, доколкото той е резултат от някаква изцяло субективна преценка на трети лица — тоест, би следвало да се обърне внимание на обществената характеристика само ако събирането на информация за субекта по друг начин се окаже невъзможно или затруднено.

Съдебното минало, т. е. липсата или наличието на предишни осъждания, също не бива да се абсолютизира, особено на този етап от съдебното производство — определянето на мярката за неотклонение. Нито липсата на предишни осъждания непременно означава, че субектът не е общественоопасен, нито пък тяхното наличие следва да ни навежда на мисълта, че той е общественоопасен и тази негова обществена опасност се характеризира с все

по-висока степен в зависимост от по-големия им брой. Обратното е напълно възможно и все по-често срещано явление в контекста на все по-ниската разкриваемост на престъпленията в световен мащаб. Да се разсъждава по друг начин, би означавало да се стигне до защита на теза като например тази на К. Лютов, според когото „Степента на обществена опасност на деца представлява една или друга степен на вкорененост в съзнанието на деца на по-широк или по-тесен кръг преживелици от старото, буржоазно общество, които, бидейки свързани със същността на престъплението, са оказали влияние върху неговото извършване, върху характера и степента на неговата обществена опасност, заедно с това сочат и на възможността за такива прояви в бъдеще.“⁴⁶.

Без да се отрича значението на предишните осъждания и участия на субекта в други престъпни прояви за степента на обществената му опасност, а дори и при възприемане отчасти на тезата за една възможна генетична предразположеност към престъпна дейност, изразената теза е твърде крайна. Независимо от това обаче, не тя следва веднага да се отрече — естествено е, че съдът ще се съобрази с факта, че лицето е било вече осъждано за умишлени престъпления и не би било неоправдано, ако в зависимост от този факт вземе решение да наложи по-строга мярка за неотклонение в сравнение с решението, което би взел, ако предишни осъждания не биха били налице. Това обаче, което съдът в никакъв случай не следва да прави, е поради липсата на съдебно минало да налага по-лека мярка от тази, която би следвало да наложи, съобразявайки се със събраните доказателства, подкрепящи обвинителната теза — тоест, ако сме изправени пред ситуация, при която разполагаме с определен брой солидни доказателства, подкрепящи обвинителната теза, но такива, които изискват мярка за неотклонение не по-строга от парична гаранция, ако субектът има и предишни присъди, ако той е известен в обществото с този именно факт от живота си, би било оправдано съдът да му наложи по-строга мярка — задържане под стража, при това не за друго, а защото разполага с информация за това как се е държал този субект в подобни ситуации и преди; но ако той има чисто минало, не би било оправдано само заради този факт да му се наложи по-лека мярка — например подписа. Правилното решение в първия слу-

чай е да се наложи по-строга мярка, а във втория — да не се налага по-лека. И това е така, защото във втория случай съдът не разполага с информация, която еднозначно да води до убеденост, че има голяма вероятност лицето да избяга или да се укрива, както и да не се съобразява с нормите на обществото като цяло, както е в първия случай. Но също така вярно е, че съдът не разполага и с обратната информация. Действително, липсата на предишни осъждания би могла да означава трайно правилно отношение към обществените правила и норми, но трезвата преценка на този факт би ни накарала да признаем, че най-сигурното нещо, което той доказва, е, че ние de facto не знаем как субектът би постъпил в такава ситуация, защото му е първата установена, а пък причините за това могат да бъдат много и най-различни.

Този подход би осигурил равнопоставеността на гражданите в наказателния процес по начин, по който въпросът не стои в момента. Днес българският съд си позволява да проявява снизхождение, породено от липсата на предишни присъди за субекта, чиято мярка на процесуална принуда преценява, без да се съобразява с факта, че в конкретния случай доказателствата биха могли да се окажат достатъчни, за да се обоснове обвинителната теза и така да се окаже, че с решението си да определи по-лека мярка е създад реална опасност да се осуети реализирането на наказателната отговорност на субекта, което по принцип не би следвало да се случва.

В извод от казаното по-горе следва да се посочи, че наличието на предишни осъждания при определянето на мерките за процесуална принуда би следвало да се разглежда като обстоятелство, разкриващо по-висока степен на обществена опасност на дееца, и в този смисъл — трябва да има качеството на обстоятелство, имащо значение при определянето ѝ. И обратно — липсата на предишни осъждания, т. е. чистото съдебно минало, трябва да се разглежда като факт, правно ирелевантен за определянето на принудителните мерки.

Възможно е изразеното становище да смущава с привидната липса на юридическа прецизност, породена именно от липсата на необходимата за динамиката на правата реципрочност — ако наличието на предишни присъди е от значение при определянето

на мярката, логично е тяхната липса също да бъде от значение. Разминаването тук е само привидно. Всъщност, чистото съдебно минало не е без значение и никъде в предходното изложение не е защитавана подобна теза. Там само се посочи, че то следва да бъде разглеждано като правно ирелевантен факт, що се отнася до една възможно неоправдана снизходителност, породена от него. Но значението е налице и то се изразява именно във факта, че предлождащо престъпно поведение би следвало да обосновава една по-строга мярка за процесуална принуда, докато липсата на подобно поведение не би позволила това.

Но дори да се приеме, че юридическа непрецизност е налице, самата ѝ роля в нормотворчеството не бива да се абсолютизира. Юридически непрецизно е да се твърди, че юридическото лице проявява вина, различна от вината на формиращите и изразяващите волята му негови служители и в този смисъл не може да се твърди, че е възможно юридическите лица да бъдат субекти на наказателна отговорност — т. нар. *корпоративна наказателна отговорност*. Но те се превърнаха в такива субекти в най-модерните общества на планетата и ще се превърнат в субекти на наказателна отговорност и в другите страни въпреки безспорната юридическа непрецизност, защото прецизността не може да бъде самоцел и да е определяща при създаването на правните норми — тяхно основно предназначение е да регулират *съществуващите* обществени отношения по *най-благоприятния* за гражданите и обществото начин, и юридическата прецизност ще бъде тази, която ще загуби при евентуалната конкуренция с интересите на гражданите и обществото като цяло.

III

Вторият важен въпрос е свързан с ролята на съдебното минало и обществената характеристика на субекта при индивидуализацията на наказанието. Преди обаче да се изясни в детайли самият проблем, необходимо е да се хвърли светлина върху юридическия статут на тези понятия. Както вече беше посочено в началото на изложението, нашата правна наука им придава качеството на *отегчавачи, респ. смекчавачи вината на дееца обстоятелства*. Цитираната вече разпоредба на чл. 54 НК е категорична. Изброя-

ването на обстоятелствата, от които съдът следва да се ръководи, не е изчерпателно — предвидени са подробно основните смекчаващи, респ. отегчаващи обстоятелства, като са възможни и други. Измежду изброените обаче е предвидена обществената опасност на дееца, която, както вече посочих, се определя главно от съдебното минало и обществената характеристика на дееца, и в този смисъл те не са нищо друго освен определящи вината му обстоятелства. Без да ни интересува дали законодателят е вложил някакъв смисъл в тази категоризация или става дума просто за юридическа неточност, фактът на всеобщото възприемане на тази неточност, и особено превръщането ѝ в принцип на работата на съда, налага просто да се отбележи, че тази теза е невярна и всяко решение, основано на нея, е неправилно.

Обосновката е елементарна и относително кратка. Тя изцяло се основава на схващанията за вината като съществено, субективно качество на престъплението. Според И. Ненов „Вината представлява изразеното в умисъл или непредпазливост конкретно психическо отношение на дееца към извършеното порицавано от правото общественоопасно деяние и неговите общественоопасни последици.“⁷.

Днес не се спори по въпроса, че вината е качество именно на деянието, а не на дееца. При това тя е обективно съществуващ факт. Деецът или е проявил вина, или не е. Той или е действал с пряк умисъл, или не е. И в този смисъл, какво значение за това качество на престъплението може да има фактът, че в миналото същият субект е бил осъждан за някакво друго престъпление или, респ., не е бил осъждан? Как този факт би могъл да промени съответната форма на вината, с която деецът е действал при извършването на общественоопасното деяние? Въпросът за обществената характеристика пък изобщо не следва да се поставя. Съдебното минало и характеристиката не са и не биха могли да бъдат определящи вината обстоятелства — били те смекчаващи или отегчаващи я.

Това обаче съвсем не означава, че са обстоятелства без значение при определянето на наказанието на субекта. Те имат и не биха могли да нямат такова значение във връзка с решаването на този въпрос, но не в качеството на определящи вината обстоятелства,

а в светлината на обстоятелства, имащи значение при индивидуализацията на наказанието. И тъй като именно формата на вината, проявена от дееца при извършването на престъплението, е основното обстоятелство, от което следва да се ръководи съдът при определяне размера и тежестта на наказанието, и тъй като те не са свързани с нея, съответно няма да имат водещо значение при определянето на наказанието, бидейки все пак от значение за него.

Начините, по които съдебното минало и обществената характеристика следва да влияят върху преценката на решаващия орган във връзка с индивидуализацията на наказанието, са именно предмет на следващото изложение.

Не може на този етап да не се обърне внимание на следния въпрос — как трябва да се разглеждат квалифицираните състави при регламентацията на отделните видове престъпления в специалната част на НК, предвиждащи по-тежки наказания при проявите на рецидивната престъпност в отделните случаи?

Отговорът на въпроса е ясен — онези случаи, при които предишните осъждания са от значение при определянето на наказанието, са изчерпателно посочени в закона. Нека не ни убягва и още един принцип на нашето материално наказателно право, а именно — по нашето право наказуеми са само умишлените престъпления, непредпазливите се наказват само ако това е изрично предвидено в специалната част на наказателния ни закон — в главата, уреждаща съответното престъпление и валидна, естествено, само за него. В останалите случаи непредпазливите деяния не са наказуеми.

Именно по този начин стои и въпросът с по-тежката наказуемост на различните форми на рецидива, като тук се има предвид главно случаят на изцяло изтърпяно наказание по предходна присъда. Той обосновава налагането на по-тежко наказание, при това относително определено, само в случай, че това е изрично предвидено в определена норма, отнасяща се до извършеното от дееца престъпление. Липсата на такава норма не може да означава нищо друго освен ирелевантност на предишните осъждания при индивидуализацията на наказанието.

Липсата на качеството *определящо вината обстоятелство* на предишните осъждания и обществената характеристика на субекта на престъплението, и определящото значение именно на

вината при определянето на наказанието изместват посочените две обстоятелства изобщо от категорията на основните, имащи значение във връзка с тази заключителна фаза на развиващия се пред нас наказателен процес. Въпросът е — колко значимо място трябва да им се отреди сред обстоятелствата, имащи някакво, макар и второстепенно, значение за този процес?

Широко разпространено е мнението, че след като деецът е изтърпял наказанието си по едно осъждане (а в определени случаи — и по повече от едно) и отново е пристъпил към участие в престъпна дейност, явно е, че целите на наказанието не са постигнати. В този смисъл, ако законът не предвижда за извършеното престъпление по-тежка наказуемост за рецидив, правилно би било съдът да наложи в присъдата си за последното престъпление такова наказание, което по-ефективно да реализира целите, посочени в чл. 36, ал. 1 НК — всички явно разбират в контекста на такова сващане оправдаността на едно по-тежко наказание.

Въпросът е — по-тежко спрямо кое? Спрямо предишното, наложено за друго престъпление, наказание? Ами ако за него се е предвиждало по-тежко наказание, докато за последното се предвижда по-леко и в този смисъл новото не би могло да бъде по-тежко от предишното? В този случай по-тежко ще бъде наказанието спрямо какво? Отговорът се налага от само себе си — спрямо обществената опасност и проявената вина във връзка с подлежащото на наказване последно престъпление.

Изводът е, че в една такава ситуация наложеното наказание ще е по-тежко, отколкото то следва да бъде, независимо че доказателствата по делото сочат една по-ниска степен на обществена опасност на деянието и някаква определена форма на вината, придружени от такива други обстоятелства, свързани с мястото, времето и условията на извършване на престъпното деяние, които обуславят по-леко наказание. Този пък извод твърде много наподобява определението за това що е несправедливо наказание.

Не бива да се забравя също, че налагането на едно такова по-тежко наказание, в ситуация като гореописаната, няма никаква юридическа аргументация и нормативна основа. Въз основа на какво съдът налага по-тежкото наказание? Явно не е въз основа на обществената опасност на деянието, изразяваща се в същността

на засегнатия обект, характера и размера на вредите, способа за извършване на деянието, използваните средства и оръдия, субективните елементи и т. н.

Възможно е да се даде отговор, че по-тежкото наказание е мотивирано от по-високата степен на обществена опасност на дееца, която според чл. 54 НК също се взема под внимание при определяне вида и размера на наказанието. Тази аргументация е само формално правилна. Обществената опасност на дееца зависи главно от факта дали той притежава съдебно минало, или не. Тази пък характеристика естествено зависи от това дали субектът е извършвал и преди престъпления. И тъй като е, съдът му налага по-тежко наказание. Обаче тези предишни престъпления, на които той основава решението си, не са ли били вече наказани — не е ли било наложено наказание за тяхното извършване от съответен орган, при съобразяване с процесуалните правила и при надлежна оценка на всички обстоятелства, характеризиращи обществената им опасност и укоримост, и не са ли били изтърпени от дееца? Ако не са били, въпросът е ясен и не следва да се дискутира — новото наказание ще се присъедини изцяло или отчасти по преценка на съда. Тук става дума само за чистия случай — когато те вече са били изтърпени. Тогава въз основа на какво ги взимаме предвид при определянето на наказанието — какво общо имат те с последното престъпление? Не се ли получава по този начин едно прикрито, частично осъждане два пъти за едно и също престъпление!?

Константин Лютов пише: „Обстоятелството, че престъпникът е извършвал и други противозаконни прояви, сочи по безспорен начин, че извършеното деяние не е случайна проява, а само едно звено от цялостната верига на неговата престъпна дейност.“⁸

Това гледище не е вярно. Твърде възможно е последното извършено престъпление от едно лице, имащо зад гърба си и други, да е именно една такава случайна проява. Разбира се, това не е сигурно, дори е по-вероятно да не е, но не е така безспорно, както посочва К. Лютов. И именно защото съществува съмнение, съдът не може да основава присъдата си на такава теза, защото според широко разпространеното и в теорията, и в практиката правило, съмнението във виновността на обвиняемия се тълкува в негова полза.

Друго мнение на К. Лютов също в тази посока е, че „Цялостната дейност на субекта от преди извършването на престъплението е представлявала източник на една повишена опасност за обществото, разкривала е повишена вероятност за извършване на сравнително тежки деяния и извършеното престъпление се явява повече или по-малко закономерна проява на тази именно вероятност.“⁹.

Възможно е това да е така — т. е. предишната противообществена дейност на субекта на престъплението действително да представлява един своеобразен източник на мотивите, които са го подтикнали да извърши последното престъпление. Но това не би могло да занимава реализиращите отговорността му в съдебната фаза на наказателния процес субекти. А не може да ги занимава, защото в единия случай — когато деецът е бил осъден за предишните си престъпления и е изтърпял наложените му наказания — наказателната му отговорност във връзка с тях е била вече погасена, а във втория — когато той не е осъден за някои от предишните си деяния, но сред обществото се ширят слухове за извършването им от него, съдът е длъжен да приеме, че такива деяния не са били извършени от субекта на престъплението, чието наказание се определя. И в единия, и в другия случай решаващият орган няма основание, на което да основе едно по-тежко наказание. И в този случай тезата на К. Лютов, дори и доста вероятна, няма да се обсъжда.

В заключение, и като извод от гореизложеното, следва да се посочи, че тогава когато предишните осъждания на субекта на престъплението не са предвидени в специалната част на НК като квалифициращи наказателната му отговорност като по-голяма, те не могат да имат ролята на нищо друго, освен на правно ирелевантен при определянето на наказанието факт, и съдът няма право да се влияе от тях.

IV

Другият важен въпрос е свързан с възможността да се наложи по-леко наказание в зависимост от липсата на съдебно минало — т. е. при липса на осъждания за други престъпления. При днешното състояние на нещата, когато това обстоятелство се разглежда

именно като смекчавашо за вината на субекта на престъплението, тази възможност е не просто реализуема, а реално съществуваща.

Отново степента на обществена опасност на дееца, отъждествявана главно с чистото му съдебно минало, заема челно място сред обстоятелствата, имали значение при определянето на наказанието за извършеното от него престъпление, чиято обществена опасност, изразяваща се в характера на обекта, на вредите, средствата и начините на извършване и т. н., сочи реално необходимостта наказанието да е по-тежко от наложеното. Грешката идва главно от факта, че съдът твърде стриктно спазва задължението си да счита липсата на осъждания за еквивалентна на неизвършването на престъпления до степен, при която би могъл да премине границата на това свое задължение и да реализира в по-малка степен наказателната отговорност на дееца.

На това място следва да се посочи и още нещо. Ако допреди десетина години тезата, че съмнението в обвинителната теза се тълкува в полза на обвиняемия, можеше успешно да се оспори по начина, по който акад. С. Павлов прави това, а именно: „Когато е налице съмнение във виновността на обвиняемия, което не е могло да се преодолее в хода на процеса, това показва само, че обвинението не е доказано и обвиняемият следва да бъде оправдан не защото съмнението се тълкува в негова полза, а защото обвинението не отговаря на обективната истина и следователно обвиняемият е невинен.“¹⁰, днес нейната актуалност изглежда все по-съмнителна, въпреки възприемането ѝ в цитираното р. 299-75-І н.о. на ВС, където се казва, че: „Действащият НПК изостави широко разпространеното в теорията и съдебната практика разбиране, че принципът за невиновност на подсъдимия се изразява в това, че съмнението във виновността се тълкува в полза на обвиняемия.“

Проблемите на съвременната престъпност, както и тези, свързани с борбата срещу нейните форми, поставиха редица неактуални допреди няколко години въпроси. При един лавинообразно растящ брой на неразкритите престъпления, както и на неприключилите с осъдителна присъда наказателни дела, да се твърди, че липсата на безсъмнено доказано обвинение е тъждествена на липса на основания за обвинение срещу съответния субект, е, меко

казано, едно пресилено становище. Разбира се, това не означава, че трябва да се всява дух на незачитане към присъдите на различните съдилища — напротив. Но винаги трябва да се подчертава фактът, че за да се пристъпи към ефективно реализиране на наказателна отговорност спрямо определен субект, обвинението спрямо него трябва да се докаже безсъмнено. Обратното не би могло да означава нищо повече от факта, че безсъмненото доказване на обвинението с оглед конкретната обстановка се е оказало невъзможно. От това ще следва, че осъдителна присъда няма да се постанови и това решение всички граждани трябва да зачетат като акт на висш държавен орган, единствено притежаващ компетентността да правораздава по наказателни дела. Не би било нужно съдът да твърди, че щом не е постановил осъдителна присъда, това означава, че субектът е невинен. Авторитетът на присъдата му почива на процесуално, а не на материалноправно основание.

Съдът следва да съобрази размера и вида на наказанието при неговата индивидуализация с обекта на престъплението, характера и размера на вредите, характера на извършените от субекта действия или бездействия, начините и средствата, които са използвани при осъществяване на престъплението, условията, мястото и времето на извършване на престъплението. В този смисъл наказанието следва да произтича пряко от конкретните параметри на тези обстоятелства и да се осъзмерява с тях. Така всъщност ще се осигури основната негова характеристика — да бъде справедливо наложено наказание за извършената от субекта общественноопасна проява. При определянето му чистото съдебно минало ще ни се представи като правно ирелевантен факт.

В последно време тази хипотеза се налага, като все по-често подобни схващания се срещат и в научни трудове, главно на по-младите автори. Според Даниела Митева например „... трябва да се има предвид, че не винаги извършването на някакво престъпление от лице, което преди това е било осъждано, означава, че това лице задължително притежава много по-висока степен на обществена опасност в сравнение с един първичен извършител. Възможно е в отделни случаи дори да е вярно точно обратното.“¹¹

Всичко казано дотук налага необходимостта да се обмислят известни нормативни промени във връзка с определянето на об-

стоятелствата, от които съдът трябва да се ръководи на първо място при индивидуализацията на наказанието и при определянето на мерките за процесуална принуда.

В заключение, нужно е да се кажат няколко думи за *обществената характеристика* на дееца. За обстоятелства, по които може да се съди за нея, Иван Ненов счита професията на субекта, представата за него в обществото, придобитите навици на живот (лентяйството, нездравите прояви в семейството, грубостта, разточителството, пиленето на средства и т.н.)¹².

Самото посочване на тези особености разкрива характера им на изцяло субективни представи, преценката за които зависи единствено от ценностната система на този, който я прави. Защото една и съща характеристика на дееца — например прахосник за едни, за други ще бъде аристократ, а за трети — бохем и изобщо човек, който обича охолния живот. И една такава субективна представа е валидна почти за всички обстоятелства, които определят обществената характеристика, при това по отношение на всички нас.

Именно поради всичко това ирелевантността на обществената характеристика в областта на преценяването на тежестта на едно или друго общественноопасно деяние и определянето на размера на наказателната отговорност за него не може да се оспорва и не би трябвало да подлежи на някакво по-задълбочено доказване.

Израстването на ролята на правата и законните интереси на отделния гражданин като основна ценност в съвременното демократично общество прави все по-належаща намесата на законодателя за премахването и на последните остатъци от старото време, които по един или друг начин оспорват (при това понякога доста успешно) важността на хората, чието добруване трябва да е най-висшата цел за човешкия род.

---

¹ ЛЮТОВ, К. Обществената опасност на деянието по наказателното право на НРБ. София, Наука и изкуство, 1960, с. 111.

² ФИЛЧЕВ, Н. Основание, цели и тежест на наказанието. — *Правна мисъл*, 1995, № 3, с. 68.

³ ЛЮТОВ, К. Цит. съч., с. 138.

- ⁴ ЛЮТОВ, К. Цит. съч., с. 139.
- ⁵ НЕНОВ, Ив. Наказателно право на Република България. София, Софи-Р, 1992, с. 285.
- ⁶ ЛЮТОВ, К. Цит. съч., с. 141.
- ⁷ НЕНОВ, Ив. Цит. съч., с. 87.
- ⁸ ЛЮТОВ, К. Цит. съч., с. 136.
- ⁹ Пак там.
- ¹⁰ ПАВЛОВ, С. Наказателен процес на Република България. София, Сиби, 1996, с. 213.
- ¹¹ МИТЕВА, Д. Определяне на наказанието при условията на чл. 27 от Наказателния кодекс. — В: *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*. Научни трудове. Кн. 7. Право. Том 1. 2000. Пловдив, ПУИ, 2000, с. 234.
- ¹² НЕНОВ, Ив. Цит. съч., с. 286.

**ПРЕДИШНИТЕ ОСЪЖДАНИЯ НА СУБЕКТА НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО
И ОБЩЕСТВЕНАТА МУ ХАРАКТЕРИСТИКА КАТО ОТЕГЧАВАЩИ
И СМЕКЧАВАЩИ ВИНАТА ОБСТОЯТЕЛСТВА
(FORMER SENTENCES OF THE ACTOR AND HIS SOCIAL
CHARACTERISTICS AS MITIGATING AND AGGRAVATING
CIRCUMSTANCES)**

Author(s): Tervel Georgiev

- **Keywords:** public danger; subject of crime
- **Summary/Abstract:** The paper presents a brief analysis of the concept of public danger of the act and the cases that determine the degree of public danger. The issue related to the circumstances that depend on the decision to take one or another measure of restraint against the accused is commented on. An opinion is expressed that the degree of public danger of the perpetrator can be judged mainly by whether he has a criminal record and what his social characteristics are. It also touches on the important issue of the individualization of punishment and the possibility of imposing a lighter sentence depending on the absence of criminal record.

**TRANSLITERATED REFERENCES
NOT WRITTEN IN THE ROMAN SCRIPT**

- ЛЮТОВ, К. Обществената опасност на деянието по наказателното право на НРБ. София, Наука и изкуство (LYUTOV, K. Obshtestvenata opasnost na deyanieto po nakazatelnoto pravo na NRB. Sofia, Nauka i izkustvo), 1960
- ФИЛЧЕВ, Н. Основание, цели и тежест на наказанието. – Правна мисъл (FILCHEV, N. Osnovanie, tseli i tezhest na nakazaniето. – Pravna misal), 1995, № 3
- НЕНОВ, Ив. Наказателно право на Република България. София, Софи-Р (NENOV, Iv. Nakazatelno pravo na Republika Bulgaria. Sofia, Sofi-R), 1992
- ПАВЛОВ, С. Наказателен процес на Република България. София, Сиби (PAVLOV, S. Nakazatelen protses na Republika Bulgaria. Sofia, Sibi), 1996
- МИТЕВА, Д. Определяне на наказанието при условията на чл. 27 от Наказателния кодекс. – В: Пловдивски университет „Паи-

сий Хилендарски“. Научни трудове. Кн. 7. Право. Том 1. 2000. Пловдив, ПУИ (MITEVA, D. *Opredelyane na nakazaniето pri usloviyata na chl. 27 ot Nakazatelnia kodeks.* – V: Plovdivski universitet „Paisiy Hilendarski“. Nauchni трудове. Кн. 7. Право. Том 1. 2000. Plovdiv, PUI), 2000